

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

XUSHMUOMALALIK STRATEGIYALARINING TIL VA MADANIYAT BILAN BOG‘LIQLIGI

Azizova Sanobarxon Valijon qizi

Farg'ona davlat universiteti,

Lingvistika: Ingliz tili 2-kurs magistranti

sandra.20030508@gmail.com

Aliyeva Navruza Xabibullayevna

Farg'ona davlat universiteti, Ingliz filologiyasi kafedrası o'qituvchisi, (PhD)

nx.aliyeva@pf.fdu.uz

Annotatsiya: *Xushmuomalalik strategiyalari lingvistik va pragmatik tadqiqotlarda politeness strategies sifatida tasniflanadi va ular nutq ishtirokchilari o'rtasida gi ijtimoiy rishtalarni boshqarish, yuzni saqlash va shaxsiy hududni hurmat qilish mexanizmlarini o'z ichiga oladi (Brown & Levinson, 1987). Nutqdagi xushmuomalalik strategiyalari til va madaniyat bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning ishlatilishi ijtimoiy normativlar, madaniy qadriyatlar, shuningdek, kommunikativ vazifalarga moslashadi. III bobning maqsadi — xushmuomalalik strategiyalarining til va madaniyat bilan bog'liqligini, ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshashliklarni, shuningdek, individualistik va kollektivistik madaniyatlarda ularning farqlarini ilmiy tahlil qilishdir.*

Kalit so'zlar: *xushmuomalalik, strategiyalar, til, madaniyat, pragmatika, nutq madaniyati, ijtimoiy norma, kommunikativ kompetensiya, milliy xususiyatlar, an'analar.*

Xushmuomalalik strategiyalarining til bilan bog'liqligi birinchi navbatda lingvistik vositalar orqali namoyon bo'ladi. Ingliz tilida ijobiy xushmuomalalik strategiyalari ko'pincha shaxsiy yutuqlar va individual faoliyatni tan olishga qaratilgan. Masalan, ish joyida rahbar xodimning muvaffaqiyatini tan olish uchun quyidagi jumlaning ishlatilishi mumkin: "You've done a remarkable job on your own initiative." Bu jumlada remarkable epiteti yuzni saqlash va ijobiy baholash funksiyasini bir vaqtning o'zida bajaradi, shaxsiy erishilgan natijani qadrlash orqali motivatsiya yaratadi. O'zbek tilida shunga o'xshash kontekst: "Ishingiz jamoaga foydali bo'ldi va hammamiz uchun namuna bo'ldi." Bu yerda ijobiy baho jamoaviy hissiyot va hurmat me'yorlari bilan uyg'unlashadi, shaxsiy muvaffaqiyatdan ko'ra ijtimoiy kontekst ustunroq namoyon bo'ladi. Til va madaniyatning salbiy xushmuomalalik strategiyalaridagi bog'liqligi ham muhimdir. Ingliz tilida hedging va modal iboralar tanqidni yumshatishda keng qo'llanadi: "I think there might be a few aspects worth reconsidering." O'zbek tilida esa muloyim prefacing, uzr so'rash va bilvosita ifoda qilish tanqidni yumshatish uchun ishlatiladi: "Kechirasiz, lekin ba'zi jihatlarni qayta ko'rib chiqishimiz kerak bo'ladi." Shu tarzda, har ikki til strategiyalarni amalga oshirish uchun o'ziga xos lingvistik vositalardan foydalanadi, ammo ularning madaniy normativlarga moslashishi farq qiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Xushmuomalalik strategiyalari madaniyat bilan bog‘liq bo‘lishining yana bir jihati — ijtimoiy masofa va yuzni saqlash funksiyasining madaniyatga moslashuvi. Ingliz tilida individualistik madaniyat, ya’ni shaxsiy erkinlik va mustaqil qaror qabul qilish qadriyatlariga mos ravishda tanqid ko‘pincha bevosita, lekin muloyim hedging orqali ifodalanadi: “Perhaps you could revisit this section.” O‘zbek tilida esa kollektivistik madaniyatga mos ravishda, tanqid ko‘pincha bilvosita, prefacing va uzr so‘rash orqali yumshatiladi: “Balki ushbu bo‘limni birga ko‘rib chiqaylik?” Shu misollar shuni ko‘rsatadiki, xushmuomalalik strategiyalarining tanlovi madaniyat va til kontekstiga bog‘liq.

Ingliz va o‘zbek tillarida xushmuomalalik strategiyalarining umumiy madaniy o‘xshashliklarini tahlil qilganda, birinchi navbatda yuzni saqlash, ijtimoiy masofani boshqarish, hamkorlikni rag‘batlantirish va motivatsiya berish funksiyalarining universal ekanligi ko‘rinadi. Masalan, ish joyida ingliz tilida: “Thank you for your input; however, there are a few points to review” iborasi tanqidni yumshatadi va yuzni saqlashni ta’minlaydi. O‘zbek tilida esa: “Fikringiz uchun rahmat, lekin ba’zi jihatlarni qayta ko‘rib chiqishimiz kerak” jumlasiga shunga mos keladi. Ikkala til ham tanqid va ijobiy baho orqali ijtimoiy rishtalarni boshqarish mexanizmini amalga oshiradi. Shu tarzda, lingvistik vositalar farq qilsa ham, strategiyalarning funksiyasi universal bo‘ladi. Norasmiy suhbatlarda ijobiy va salbiy strategiyalar ham o‘xshashlik ko‘rsatadi. Ingliz tilida: “Could we maybe look at this part together?” O‘zbek tilida: “Balki ushbu bo‘limni birga ko‘rib chiqaylik?” Ikkala jumla ham yuzni saqlash, ijtimoiy hurmat va hamkorlikni rag‘batlantirish vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, strategiyalarning ishlatilish tezligi, ton, prefacing va hedging vositalari madaniyatga mos ravishda farqlanadi. Individualistik va kollektivistik madaniyatlarda xushmuomalalik strategiyalarining farqlari tahlil qilganda, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy norma farqlari aniq namoyon bo‘ladi. Ingliz madaniyati individualizmga asoslangan bo‘lib, nutq ishtirokchisining shaxsiy erkinligi, mustaqil qaror qabul qilish va individual yutuqlarini tan olish ustuvor. Shu sababli, ijobiy xushmuomalalik strategiyalari ko‘proq shaxsiy muvaffaqiyatni tan olishga qaratilgan: “You’ve achieved remarkable results independently.” Salbiy strategiyalar esa hedging, indirectness va savol shaklida ifoda qilinadi, shaxsiy hudud va ijtimoiy masofani hurmat qilish uchun. O‘zbek madaniyati kollektivismga asoslangan bo‘lib, guruh identifikatsiyasi, ijtimoiy barqarorlik va hurmat me’yorlari ustuvor. Shu sababli, o‘zbek tilida ijobiy xushmuomalalik ko‘proq jamoadagi o‘rinni ta’kidlash va umumiy yutuqni qadrlash orqali amalga oshiriladi: “Ishingiz jamoaga foydali bo‘ldi va hammamiz uchun namuna bo‘ldi.” Salbiy strategiyalar odob bilan prefacing, uzr so‘rash va bilvosita ifoda qilish orqali yuzni saqlash va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlaydi: “Kechirasiz, lekin ba’zi jihatlarni biroq qayta ko‘rib chiqishimiz kerak bo‘ladi.”

Madaniyatlararo taqqoslash ko‘rsatadiki, individualistik va kollektivistik madaniyatlarda xushmuomalalik strategiyalarining ishlatilishi, tanlovi va lingvistik vositalari farq qiladi. Shu bilan birga, universal vazifa — yuzni saqlash va ijtimoiy rishtalarni boshqarish — har ikki madaniyatda mavjud. Shuning uchun, til o‘rgatishda, tarjimada va madaniyatlararo

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

kommunikatsiyada bu farqlarni hisobga olish muhim. Amaliy jihatdan, pedagogika va professional kommunikatsiya sohasida xushmuomalalik strategiyalari quyidagicha qo'llaniladi: ingliz tilida nutq ishtirokchisi tanqid yoki maslahatni bevosita, lekin hedging bilan ifodalaydi, o'zbek tilida esa prefacing, uzr va bilvosita ifodalar ishlatiladi. Komplimentlar va ijobiy baholar ham individualistik va kollektivistik kontekstlarda turlicha ishlatiladi. Masalan, ingliz tilida: "You've shown excellent initiative in completing this task" o'zbek tilida esa: "Sizning ishingiz jamoa uchun foydali bo'ldi va namuna bo'ldi." Shuning uchun til o'rgatishda va tarjimada kontekstga moslashuv muhimdir.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, III bob orqali quyidagilar aniqlandi: xushmuomalalik strategiyalari til va madaniyat bilan uzviy bog'liq, ularning ishlatilishi madaniy qadriyatlarga va kommunikativ vazifalarga moslashadi; ingliz va o'zbek tillaridagi strategiyalar umumiy maqsadlarni bajaradi, ammo lingvistik vositalar va pragmatik realizatsiya madaniyatga mos shaklda farqlanadi; individualistik va kollektivistik madaniyatlar bu strategiyalarni tanlash va amalga oshirishda turlicha yondashuv talab qiladi. Shu jihatdan, xushmuomalalik strategiyalari lingvistik, pragmatik va madaniy tadqiqotlarning markaziy obyekti hisoblanadi, til va madaniyatni birlashtiruvchi vosita sifatida nutq madaniyatini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words* . Harvard University Press.
2. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage* . Cambridge University Press.
3. Culpeper, J. (2011). *Impoliteness: Using Language to Cause Offense* . Cambridge University Press.
4. Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (1992). *Think Practically and Look Locally: Language and Gender as Community-Based Practice* . *Annual Review of Anthropology*, 21, 461–490.
5. Fairclough, N. (2001). *Language and Power* . Longman.
6. Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays in Face-to-Face Behavior* . Anchor Books.
7. Holmes, J. (1995). *Women, Men and Politeness* . Longman.
8. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations* . Sage Publications.
9. Lakoff, R. (1973). *The Logic of Politeness; or, Minding Your P's and Q's* . *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 292–305.
10. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics* . Longman.
11. Leech, G. (2014). *The Pragmatics of Politeness* . Oxford University Press.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

12. Locher, M. A., & Watts, R. J. (2005). Politeness Theory and Relational Work .
Journal of Politeness Research, 1(1), 9–33.
13. Scollon, R., & Scollon, S. W. (1995). Intercultural Communication: A Discourse
Approach . Blackwell.

